

La química de la lite

L'abril del 1987 es va suïcidar el químic i escriptor Primo Levi, que havia nascut a Torí el 1919. La seva formació acadèmica, a més de salvar-li la vida, va influir, com ell mateix explicava, en l'elaboració de la seva obra.

El presoner 174.517 del camp d'extermini d'Auschwitz recorda les mesures de constants dielèctriques i els altres temes que va aprendre quan va treure la carrera de química a Torí amb un *cum laude*. El seu aspecte no és, de ben segur, el d'un universitari, però "el dipòsit dels records de química orgànica, fins i tot després de la llarga inèrcia, respon al requeriment amb inesperada docilitat". El presoner torna a sentir la febre dels exàmens, "aquella mobilització espontània de totes les

sacs de cinquanta quilos de ciment i nosaltres sacs de seixanta quilos de fenilbeta. Com pensar encara en l'examen de química i en les il·lusions d'aleshores? Almenys quatre vegades, durant l'estiu, es va parlar del laboratori del Doktor Pannwitz al Bau 939, i va córrer la brama

facultats lògiques i de tots els coneixements que els meus companys d'escola envejava tant".

El presoner 174.517 es diu Primo Levi i l'examen de química es fa perquè, als nazis, se'ls ha acudit de formar un departament d'especialistes, un *Kommando* químic per a produir goma sintètica. No és exagerat de dir que aquest examen va ser essencial per a con-

servar un ésser humà i per a guanyar un escriptor.

Efectivament, el químic Levi va ser seleccionat per formar part del *Kommando*. Al principi, haver superat l'examen de química més aviat semblava un pas enrere. "Nosaltres —explica— som els químics, i per això treballem amb els sacs de fenilbeta". Carregar sacs, encara que siguin de fenil-benafetil-amina, no necessita especialistes. A més, Levi descriu els "avantatges" de pertànyer al *Kommando*: "als altres els han donat abríc i a nosaltres no; els altres porten

que es triarien, entre nosaltres, els analistes per al departament Polimerització".

El dia de l'elecció va arribar i Levi va ser un dels tres escollits. A partir d'aleshores treballava al laboratori. En ple hivern i amb l'exèrcit soviètic acostant-se al camp, això era un avantatge. Menys fred, menys esforç físic i potser més facilitats per a robar alguna cosa i després canviar-la. I Levi encara va tenir més sort: la febre el va dur a la infermeria quan el camp era a punt de ser abandonat. Els nazis no van endur-se'n

els malalts, que no haurien aguantat la marxa. De fet, la majoria dels presoners que els alemanys s'emportaren es varen quedar pel camí. No sense grans patiments, Levi va ser una de les poques persones que els soviètics varen poder alliberar finalment.

És per aquestes casualitats que Primo Levi va sobreviure. I es va decidir a descriure els horrors del camp d'extermini i el seu retorn a la civilització. *Si això és un home* és el primer volum d'aquesta narració. Però Levi, des d'aquell moment, no va aportar només aquests testimonis, sinó que va compaginar el seu treball de químic amb la literatura. Fruit d'això són obres com *El sistema periòdic*, on descriu la seva família jueva, hi explica vivències del seu ofici o inventa algunes històries. Són aquestes les dues úniques obres de Levi traduïdes, per ara, al català. Però l'escriptor piemontès també ens ha deixat conjunts de ficció molt interessants, com ara *Històries naturals*, *Defecte de forma* o *La clau estrella*.

La influència de la química.

Levi es va suïcidar l'abril del 1987, ara fa, doncs, deu anys. Probablement l'aniversari serà aprofitat per parlar de la seva vida i obra. En aquesta secció ens voldríem centrar en el paper de la química en els seus llibres. D'entrada, ja hem dit que la química va tenir una influència important en la se-

"Cal no sentir-se mai desarmat: la natura és immensa i complexa, però és impermeable a la intel·ligència", diu Levi.

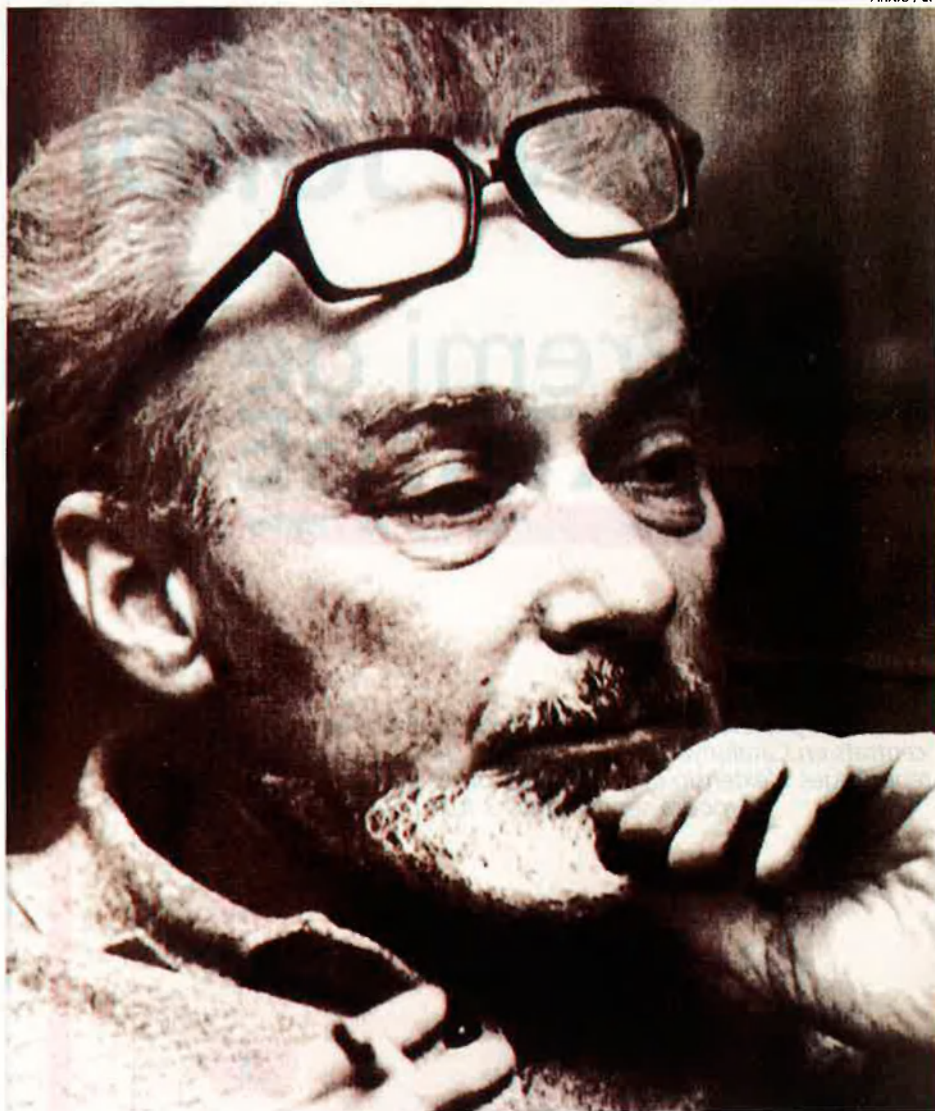
ratura

va supervivència –de la mateixa manera que potser sense haver estat presoner no s'hauria decidit a escriure–. Però la química també el va inspirar. D'*El sistema periòdic*, en deia ell mateix que “és o haurà volgut ser una microhistòria, la història d'un ofici i de les seves victòries, derrotes i misèries”.

En aquesta història, cada capítol porta el nom d'un element químic. Levi afirmava que el destí de molts químics va lligat a certes substàncies: “Només ha de fullejar un tractat qualsevol i els records sorgeixen arraïmats: hi ha entre nosaltres qui ha lligat el seu destí, indeleblement al brom o al propilè o al grup –NC o a l'àcid glutàmic; i cada estudiant de química, davant un tractat qualsevol, hauria de ser conscient que en una d'aquelles pàgines, potser en una sola ratlla o fórmula o paraula, hi ha escrit el seu seu futur en caràcters indesxifrables, però que es faran clars més tard: després de l'èxit o l'error o la culpa, la victòria o la derrota”.

Potser ser químic el va ajudar a entendre una mica l'incomprensible forma de ser dels nazis. En definitiva, la química estudia la natura i “cal no sentir-se mai desarmat: la natura és immensa i complexa, però és impermeable a la intel·ligència; l'has de rondar, punxar, sondar, cercar el pas o fer-te'l”. La natura humana, lògicament, també. I hi ha molts més símilis que no sembla entre la vida quotidiana i la recerca. En una ocasió, Levi va provocar una explosió per no haver sabut separar completament dos elements semblants però diferents: sodi i potassi. Tal com explica: “Les diferències poden ser petites, però portar a conseqüències radicalment diferents, com les agulles dels canvis de via; l'ofici de químic consisteix en bona part a guardar-se d'aquestes diferències, a conèixer-les de prop, a preveure'n els efectes. No només l'ofici de químic”.

Però aquest ofici també influï en

la seva forma d'escriure. Ho explicava al físic teòric Tullio Regge, amb qui va publicar un llibre de converses el 1985, sota el títol de *Diàleg*. Levi afirmava que la seva formació el situava en millor posició que no altres col·legues per a apreciar l'espectre de significats de paraules com “clar”, “fosc”, “pesant” o “lleuger” i que quan escrivia “blau” en distingia de molts diversos tipus. Explicava que l'havia ajudat treballar amb materials poc corrents i de propietats fora del comú, cosa que el va dur a ampliar el seu vocabulari personal d'apreciacions.

No refiar-se de paraules aproximatives era una de les seves normes: “abans d'utilitzar un mot, cal aprofundir el seu abast com també el seu camp lingüístic”. Això el va

dur a un llenguatge concret i ric alhora. D'una altra banda, pensava que la seva feina també li havia donat l'hàbit d'escriure de forma densa, tot eliminant el que és superflu.

La paciència del químic també és una virtut que Levi destaca. En el seu temps, la química era un procés lent i laboriós, mentre que al final de la seva carrera s'havia convertit en una ciència ràpida. Les anàlisis es feien molt més de pressa, gràcies a les noves tècniques i als nous aparells. Però ell conservava la forma de treballar de quan cada operació durava setmanes. I potser per això també sabia construir lentament les seves obres.

Finalment, Levi destacava l'ol·facte que havia desenvolupat. Po-

Primo Levi va ser una de les poques persones que els soviètics van poder alliberar del camp d'extermini d'Auschwitz. Les vivències del presoner van ser determinants en la seva decisió de dedicar-se a la literatura.

PREMIS LITERARIS

de la VIII NIT de S'ANT JORDI

Premi de REPORTATGE

Premi de periodisme instituit per **EL TEMPS**

Podran postular a aquest premi exclusivament els temes centrats en Catalunya Nord i hauran de ser necessàriament reportatges. L'extensió màxima de les obres presentades no podrà ser inferior a 3 fulls ni excedir de 5.

2

L'import del premi ha estat fixat en 2.500 francs.

3

EL TEMPS, entitat que concedeix el premi, determinarà el jurat. Les obres finalistes seran publicades al mateix setmanari **EL TEMPS**.

4

Les obres concursants hauran de ser adreçades abans del 10 d'abril al corresponsal de Catalunya Nord del setmanari **EL TEMPS**.

Pere Codonyan
13, carrer de la Llanterna
66000 Perpinyà

ARXIU / PRATS I CAMPS

Auschwitz. Un record decisiu.

dia identificar només olorant certs grups funcionals més ràpidament que amb un espectròmetre o un cromatògraf. I per això deia: "En això, l'ofici de químic ens integra en la nostra funció de persona completa, sense negligir cap de les facultats possibles. Com a estudiant igual que com a tècnic de vernissos, m'he esforçat permanentment a explotar plenament l'ajut que ens poden oferir els ulls, els dits i el nas".

Es potser per això que va saber aplicar aquests sentits a estudiar l'espècie humana, de la qual havia conegut exemplars tan diversos –i en molts casos, tan apartats del que entenem per humanitat–. A la pregunta, recurrent, de si s'hauria dedicat a escriure i, en cas afirmatiu, si ho hauria fet de la mateixa manera sense haver estat als camps nazis i sense haver estudiat químic, Levi responia amb la lògica de l'experimentador: caldria fer la prova amb un altre Levi, que no hagués estudiat química i que es dedicqués també a escriure.

Aquest és un experiment impossible. En tot cas, tenim el Levi que va existir realment. I podem gaudir dels seus testimonis i de les seves fantasies. De l'entrenament dels seus sentits per a detectar substàncies, aplicat a esbrinar què hi ha darrere les actituds humanes. De les obres que van sorgir del seu ofici de constructor de molècules, transmutat sàviament en la síntesi de paraules i històries.

Xavier Duran